

Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotona

Rikoslain 17 luvun 1b §:n soveltamisen vaikutus lapsen oikeudelliseen asemaan

Ihmiskaupan ehkäisy ja torjunta OT00BF79
ON-työ

Laatija:
Wilma Olenius

15.5.2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä: Wilma Olenius

Otsikko: Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa lapsen kohdistuvan ihmiskaupan muotona – rikoslain 17 luvun 1b §:n soveltamisen vaikutus lapsen oikeudelliseen asemaan

Ohjaajat: Jani Hannonen ja Venla Roth

Sivumäärä: IX + 21 sivua

Päivämäärä: 15.5.2026

Tutkielma perustuu seminaarityöhön, jonka ovat laatineet Aurora Eskola, Tanja Havimo, Jenni Nylund ja Wilma Olenius.

ON-työssä tarkastellaan keväällä 2025 voimaantulleen rikoslain 17 luvun 1b §:n suhdetta ihmiskauppasäännökseen. Rikoslain 17 luvun 1b § sisältää kriminalisoinnin alle rikosvastuikäisen käyttämistä rikoksen tekemiseen. Painopiste on lapsen oikeudellisen aseman muutoksissa erityisesti silloin, kun ihmiskauppasäännöksen sijaan tapaukseen sovelletaan rikoslain 17 luvun 1b §:ää silloinkin, kun viitteitä ihmiskaupasta on havaittavissa. Aihetta lähestytään erityisesti lapsioikeudellisesta näkökulmasta, korostaen lapsen suojan tarvetta ja valtion suojeluvelvollisuutta. Tutkimus on lainopillinen, ja tutkimuskysymystä käsitellään oikeuskirjallisuuden sekä lain esitöiden kautta. Aiheen käsittelyssä hyödynnetään myös oikeuskäytäntöä.

Ihmiskauppasäännöksen suojeluobjektina on uhri ja tämän vapauden suojeleminen. Rikoslain 17 luvun 1b §:n taustalla puolestaan on pääasiallisesti yleisen järjestyksen ylläpito. Näin ollen säännökset poikkeavat keskenään siinä, mitä oikeushyvä säännöksen on ensisijaisesti tarkoitus suojata. Rikosnimikkeellä voi näin olla merkittävä vaikutus lapsen oikeudelliseen asemaan. Rikoslain 17 luvun 1b § määrittelee lapsen olevan rikoksessa välikappale, jolloin lapsen asema uhrina on vaarassa jäädä toissijaiseksi.

Työssä käsitellään lapsen hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa erityisesti psykologisen kontrollin, suostumuksen ja haavoittuvuuden kannalta. Psykologisen kontrollin keinoin lapsen tahdonmuodostusta rajoitetaan ilman fyysistä pakkoa. Lapset ovat jo kehitystasonsa puolesta erityisen haavoittuvassa asemassa. Lapsen tulee olla erityisen suojelun kohteena, jotta hänen oikeuksiensa täysimääräinen toteutuminen voidaan turvata.

Lapsen oikeudellisen aseman turvaaminen työn kontekstissa edellyttää kattavampia menetelmiä ihmiskaupan tunnistamiseen ja laajempaa viranomaisyhteistyötä. Asianmukaisten rikosnimikkeiden valinta suojaa lapsen oikeudellista asemaa ja mahdollistaa lapselle tarvittavat tukitoimet. Tehostamalla viranomaismenettelyjä koskien lapsen hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa paitsi suojataan lapsen oikeusturvaa ja kehitystä, myös edistetään ihmiskaupan ehkäisyä ja torjuntaa laajemmalla mittakaavalla.

Avainsanat: ihmiskauppa, rikosoikeus, rikosprosessi, psykologinen kontrolli, ihmisoikeudet, kriminalisointi

Sisällys

Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	VII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimusaihe ja oikeudellinen viitekehys	1
1.2 Tutkimuskysymys ja metodit	1
1.3 Seminaarityö	2
2 Oikeudelliset välineet lapsen hyväksikäyttöön puuttumiseksi.....	4
2.1 Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö ja lapsen erityisasema.....	4
2.2 Lapsi rikoksen tekovälineenä.....	5
2.3 Säännösten välinen suhde	6
3 Lapsen tahdonmuodostus ja hyväksikäyttö.....	9
3.1 Psykologinen kontrolli näkymättömänä vallankäyttönä.....	9
3.2 Suostumuksen merkityksettömyys lapsen hyväksikäytössä	10
3.3 Haavoittuvuuden hyödyntäminen lapsen toimijuuden rajoittajana	12
4 Rikosnimikkeen vaikutukset lapsen oikeudelliseen asemaan.....	15
4.1 Lapsen asema rikoksessa – välikappale vai uhri?.....	15
4.2 Kaksoisuhriutuminen ja rankaisemattomuusperiaate.....	16
4.3 Lapsen etu ja valtion suojeluvelvollisuus	17
5 Johtopäätökset	20

Lähteet

Kirjallisuus

- Europol, Vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden rakenteellinen muutos – Vakavaa ja järjestäytyntä rikollisuutta koskeva Euroopan unionin uhkakuva-arvio 2025 – Tiivistelmä, Euroopan unionin julkaisutoimisto, Luxemburg. 2025.
- Hannonen, Jani, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate Suomessa. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2021.
- Hynes, Patricia – Skeels, Anna – Duran, Laura, Human Trafficking of Children and Young People. Policy Press 2025.
- Jokinen, Anniina – Bäckström, Annette – Relander, Sofie – Ollus, Natalia – Kenttälä, Jenna – Bäckström, Carolina, Between Victimhood and Offending: A Nordic Scoping Study on the Links Between Youth Criminal Exploitation and Trafficking. HEUNI Report Series no. 112, 2026.
- Kervinen, Elina – Ollus, Natalia, Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti 2019.
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari, Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita 2020.
- Korkman, Julia, Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti 2024.
- Korkman, Julia, Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti 2023.
- Linna, Tuula, Ulosottorealisoinnista De Lege Ferenda. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 1987.
- Nuotio, Anna, Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM): Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen. Oikeusministeriön julkaisuja 2025:5.
- Pihlaja, Saara, Alaikäisten tekemiä rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia lasten ja nuorten hyväksikäytöstä rikollisessa toiminnassa. Defensor Legis 3/2025.
- Pihlaja, Saara, Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi – Selvitys Itämeren alueen maista. Oikeusministeriön julkaisuja 2024:8.

Ratamäki, Outi, Lainopin ja empirian yhdistäminen tutkimuksessa. Lakimies 5/2025, s. 709–733.

Roth, Venla – Luhtasaari, Mia, Suomi torjuu ihmiskauppaa – ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:15.

Silvennoinen, Elisa, Lapsen oikeudet ja lapsiasianomistajan rooli esitutkinnassa. University of Eastern Finland 2020.

Smolenski, Carol – Ingerman Sarah, Trafficking of Children Within the United States s.93-104 teoksessa, Chisolm-Straker, Makini – Stoklosa, Hanni, Human Trafficking Is a Public Health Issue: A Paradigm Expansion in the United States. Springer Cham 2017.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. 4. uudistettu painos. Alma Insights 2025.

Valovirta, Anni – Kainulainen, Heini, Lapsi ihmiskaupan kohteena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2024.

Viuhko, Minna, Just trust me and you'll make a fortune – Relationships Between Offenders and Victims of Human Trafficking. Nordic Journal of Criminology 2019, Vol. 20, No. 2, s. 196–212.

Virallislähteet

Aseman Lapset ry: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman 2021–2023 päivittämisestä. 13.6.2025.

CRC, General Comment No. 12 (2009): On the right of the child to be heard.

Diakonissalaitos: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman 2021–2023 päivittämisestä. 29.8.2025.

HE 5/2026 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 219/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Helsingin poliisilaitos: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman 2021–2023 päivittämisestä. 19.8.2025.

Oikeusministeriön asettamispäätös ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman
työryhmän asettamisesta. 3.4.2025.

Poliisihallitus: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman
2021–2023 päivittämisestä. 16.6.2025.

Rikosuhripäivystys: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen
toimintaohjelman 2021–2023 päivittämisestä. 10.6.2025.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos: Lausunto oikeusministeriölle ihmiskaupan vastaisen
toimintaohjelman 2021–2023 päivittämisestä. 11.6.2025.

Lyhenteet

CRC	Convention of the Rights of the Child, YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991)
Ihmiskauppadirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2002/629/YOS korvaamisesta
OM	Oikeusministeriö
Palermon sopimus	kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus ja sen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 20/2004 ja 71/2006)
PL	perustuslaki (731/1999)
RL	rikoslaki (39/1889)
THL	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja oikeudellinen viitekehys

Ihmiskauppa on yksi vakavimmista nykyajan perus- ja ihmisoikeusloukkauksista, ja sen kohdistuminen lapsiin ja nuoriin muodostaa erityisen vakavan oikeudellisen ja yhteiskunnallisen ongelman. Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa loukkaa lapsen ihmisarvoa, henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta sekä heikentää lapsen mahdollisuuksia turvalliseen kasvuun ja kehitykseen yhteiskunnassa.¹ Ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa ja sen päivitystyössä on tunnistettu lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan erityiset riskit ja suojelutarpeet keskeisiksi painopisteiksi. Lisäksi on korostettu viranomaisten tunnistamiskyvyn parantamista, moniammatillisen yhteistyön vahvistamista ja lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamista.²

Lasten käyttäminen rikoksen tekovälineenä on yleistynyt ilmiö.³ Kyseessä on kuitenkin ihmiskaupan muoto, jota ei asiantuntijatahojen kokemuksen perusteella tunnisteta riittävän usein, ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan koetaan myös kokonaisuudessaan olevan alitunnistettua.⁴ Oikeudellisesti lapsiin kohdistuva ihmiskauppa sijoittuu rikosoikeuden ja lapsioikeuden rajapintaan, ja näiden oikeudenalojen välinen suhde on erityisen keskeinen kysymyksessä lapsen suostumuksesta ja tahdonmuodostuksesta.⁵ Psykologisen kontrollin tunnistaminen haastaa perinteisen rikosoikeudellisen pakko- ja suostumusopin sekä lapsioikeudellisen autonomiakäsityksen, mikä tekee siitä keskeisen normatiivisen rajapintakysymyksen.

1.2 Tutkimuskysymys ja metodit

Tutkielmassa tarkastellaan lapsen hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa erityisesti lapsioikeudellisesta näkökulmasta, painopisteenä lapsen suojan tarpeen tunnistaminen ihmiskaupan viitekehyksessä. Keväällä 2025 voimaan tullut rikoslain 17 luvun 1b § lisää kontekstiin uuden näkökulman, mahdollistaen tuomion alle rikosvastuuikäisen käyttämisestä rikoksen tekovälineenä. Arvioidaan, kuinka rikosoikeudellinen sääntely ja lapsioikeudellinen

¹ Hynes – Skeels – Duran 2025, s. 8 ja 28.

² Roth – Luhtasaari 2021, s. 47–56. Ks. myös THL 2025 ja OM 2025.

³ Poliisihallitus 2025, Rikosuhripäivystys 2025.

⁴ Aseman Lapset 2025, Poliisihallitus 2025.

⁵ Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 72–74 ja 166.

suojelujärjestelmä suhtautuvat toisiinsa. Työssä tarkastellaan sitä, kuinka uusi rikoslain 17 luvun 1b § asettuu lainsäädännölliseen viitekehykseen ja oikeuskäytäntöön. Lain esitöitä tarkastelemalla käy ilmi, mitä tarkoitusta varten lakimuutos on tehty ja mitä oikeushyvää eli suojeleobjektia sen on tarkoitus suojata. Näitä seikkoja tarkastelemalla selviää, että valitulla rikosnimikkeellä voi olla huomattava vaikutus uhrin oikeudelliseen asemaan. Työssä pohditaankin vaikutuksia lapsen oikeudelliseen asemaan silloin, kun rikosnimikkeenä on ihmiskauppasäännöksen sijaan RL 17 luvun 1b §:n tarkoittama alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen. Myös rikosnimikkeen valintaan vaikuttavia tekijöitä ja valintojen seurauksia analysoidaan lapsen oikeudellisen aseman näkökulmasta. Aihetta lähestytään seuraavan tutkimuskysymyksen kautta:

1. Onko rikoslain 17 luvun 1b § riittävä turvaamaan lapsen oikeudellisen aseman tapauksessa, jossa on viitteitä ihmiskaupasta?

Tutkielma kohdistuu lapsiin ihmiskaupan uhrina. Niin YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 1 artiklassa kuin Suomen lastensuojelulaissa määritellään, että alle 18-vuotias on lapsi.

Oikeusministeriön julkaisussa Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM) puolestaan määritellään lapsen olevan alle 15-vuotias ja nuoren olevan alle 18-vuotias.⁶

Tutkielmassa lapsella yleisesti viitataan alle 18-vuotiaaseen ja alle rikosvastuikäisellä lapsella tarkemmin alle 15-vuotiaaseen.

Tutkimuskysymystä lähestytään lainopin keinoin, tulkiten voimassa olevaa oikeutta.⁷

Tutkimuskysymyksen käsittely tapahtuu lisäksi lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden kautta, hyödyntäen myös oikeustapauksia. Tutkielman perusteella esitetään de lege ferenda -tyyppisesti suosituksia siitä, miten käsiteltävän aiheen kehitystä tulisi tarkastelun perusteella suunnata.⁸

1.3 Seminaarityö

Tutkielma pohjautuu osittain Ihmiskaupan ehkäisy ja torjunta -erikoistumisjaksolla tehtyyn seminaarityöhön ”Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotona – Psykologinen kontrolli ja lapsen toimijuuden oikeudellinen arviointi”, joka on

⁶ Nuotio 2025, s. 15.

⁷ Ratamäki 2025, s. 712–713.

⁸ Linna 1987, s. 10.

tehty yhteistyössä Aurora Eskolan, Tanja Havimon ja Jenni Nylundin kanssa. Tutkielmassa on osittain hyödynnetty seminaarityön lukua 2 ”Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotona”, lukua 3 ”Psykologinen kontrolli ja suostumusoppi” sekä lukua 4 ”Lapsioikeudellinen arviointikehys ihmiskauppatilanteissa”.

2 Oikeudelliset välineet lapsen hyväksikäyttöön puuttumiseksi

2.1 Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö ja lapsen erityisasema

RL 25 luku sääntelee vapauteen kohdistuvia rikoksia. Sen 3 ja 3 a §:t sisältävät perusmuotoisen ja törkeän tekotavan mukaisen ihmiskauppakriminalisoinnin. Ihmiskaupan rikostunnusmerkistön täyttymiselle on kolme elementtiä: keinot, tekotavat ja tarkoitus. Lähtökohtaisesti kaikkien kolmen elementin tulee täytyä, poikkeuksena on kuitenkin lapsiin, alle 18-vuotiaisiin, kohdistuva ihmiskauppa, jolloin pykälän soveltamisen edellytykset täyttyvät jo tekotavan ja tarkoituksen osalta.

Ihmiskaupan rikostunnusmerkistö on laaja, mikä osaltaan saattaa heikentää sen tunnistamista käytännössä. Työn viitekehyksessä olennainen elementti RL 25 luvun 3 §:ssä säädettyjen tarkoitusten osalta on erityisesti ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen.

Lainsäätäjä on lain esitöissä ilmaissut näkemyksensä, että esimerkiksi rikollisin keinoin tai kerjäämällä itsensä elättämään joutuminen katsotaan ihmisarvoa loukkaaviksi olosuhteiksi. Tämä nousee keskeiseksi erityisesti, kun tarkoituksena on hyväksikäyttää uhria rikollisessa toiminnassa. Tekotavoista tutkielman kontekstissa olennaisiksi nousevat määräysvaltaan ottaminen, värväminen, kuljettaminen ja majoittaminen. Määräysvaltaan ottamisen suhteen keskeistä on, että uhri menettää kyvyn toimia oma-aloitteisesti ja oman tahdon mukaisesti.

RL 25 luvun 3 §:ssä säädettyistä keinoista lasten osalta yleisesti täyttyy riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö, ja kuten lain esitöissäkkin mainitaan, on nuori ikä jo lähtökohtaisestikin turvattomalle tilalle altistava tekijä. Riippuvaisen aseman osalta lain esitöissä on puolestaan tuotu esiin, että se voi muodostua esimerkiksi perhe- tai sukulaisuussuhteesta, mikä erityisesti korostuu lapsiuhrien kohdalla, tai esimerkiksi laitoksessa oleskelun kautta, joka puolestaan voidaan yhdistää esimerkiksi hatkalapsiin. Yhtenä esimerkkinä riippuvaisesta asemasta lain esitöissä tuodaan esiin uhkaus paljastaa viranomaisille uhrin tekemät rikokset, jolla taasen on selkeä yhteys hyväksikäytössä rikolliseen toimintaan. Myös painostus on oleellinen keino tutkielman kontekstissa. Kuten sanottu, ei keinoja edellytetä rikostunnusmerkistön täyttymiseen alle 18-vuotiaiden osalta.

Niiden täytyminen kuitenkin vahvistaa rikoksen törkeyttä, ja ne voidaan ottaa huomioon ankaroittavana tekijänä rangaistusta määrättäessä.⁹

RL 25 luvun 3 a §:ssä säädetään rikoksen törkeästä tekemuodosta. Pykälässä säädetään neljästä kvalifiointitekijästä, joista vähintään yhden tulee täytyä, lisäksi teon edellytetään olevan kokonaisarvostellen törkeä. Tutkielman viitekehyksessä kvalifiointitekijöistä keskeisiksi nousevat ensimmäisen kvalifiointitekijän osalta väkivallan, uhkauksen tai kavaluuden käyttäminen keinojen sijaan tai niiden ohella. Toisen kvalifiointitekijän osalta merkitystä saa tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettu erityisen tuntuva kärsimys, joka on rinnastettavissa vaikeaan ruumiinvammaan, vakavaan sairauteen tai hengenvaaralliseen tilaan. Kolmas kvalifiointiperuste on erityisen keskeinen – ihmiskaupan kohdistuessa alle 18-vuotiaaseen, kyse on lähtökohtaisesti aina törkeästä tekemuodosta. Neljäntenä kvalifiointitekijänä on teko osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Euroopan tasolla järjestäytynyt rikollisuus tunnistetaan yhdeksi taustatekijäksi suhteessa nuorten hyväksikäytössä rikolliseen toimintaan.¹⁰

2.2 Lapsi rikoksen tekovälineenä

Keväällä 2025 voimaan tullut rikoslain 17 luvun 1b § koskee alle rikosvastuuikäisen käyttämistä rikoksen tekovälineenä. Lakimuutoksen taustalla on pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma, jonka tavoitteisiin lukeutuu nuorisorikollisuuden ja jengirikollisuuden ehkäisy ja torjunta. Hallituksen ohjelmassa on tunnistettu tällaisen rikollisuusilmiön merkittävä lisääntyminen ja sen ongelmallinen luonne. Lainsäätäjän tahto on ollut vahvistaa välillistä tekemistä koskevaa oppia ja siten lisätä mahdollisuuksia puuttua alle rikosvastuuikäisten lasten hyväksikäyttöön rikollisessa toiminnassa.¹¹

Lakimuutoksen keskeinen tavoite on tehdä alle 15-vuotiaan lapsen käyttämisestä rikoksen välikappaleena erillinen ja ankarammin rangaistava rikos.¹² Välillisellä tekemisellä tarkoitetaan tilannetta, jossa rikos tehdään käyttämällä toista henkilöä työkaluna

⁹ HE 34/2004 vp, s. 93, 95 ja 97. Lain esitöissä nuori ikä tuodaan esiin yhtenä turvattomalle tilalle jo lähtökohtaisesti altistavana tekijänä. Esimerkiksi ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin viitataan muun ohella tarkoituksella saattaa uhri tilaan, jossa tämä joutuisi elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Tämä on keskeistä erityisesti, kun tarkoituksena on hyväksikäyttää rikollisessa toiminnassa.

¹⁰ Europol 2025, s. 4.

¹¹ HE 219/2024 vp, s. 19–20.

¹² HE 219/2024 vp, s. 1.

rikosoikeudellisen vastuun välttämiseksi. Sääntely tämän osalta löytyy RL 5 luvun 4 §:stä. Alle 15-vuotiaiden lasten käyttöä rikosten tekemisessä pidetään yhtenä rekrytointikeinona rikollisiin katujengeihin. Säättämällä lapsen käyttö erilliseksi rikokseksi pyritään muun muassa katkaisemaan tämä väylä ja estämään lasten ajautuminen vakavaan rikoskierteeseen.¹³

Oikeudellisena perustana säännöksen takana toimivat perustuslaki ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus. PL 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Toisin sanoen se velvoittaa valtiota luomaan lainsäädäntöä, joka suojelee yksilöitä, erityisesti lapsia, oikeudenloukkauksilta. Lapsen oikeuksien sopimus ohjaa tätä lainsäädäntöä erityisesti asettamalla veloitteen tunnistaa lapsen erityinen suojan tarve. Tämä toimii yhtenä keskeisenä perusteena sille, miksi alle 15-vuotiaiden asemaan ja suojeluun kiinnitetään lainsäädännössä erityistä huomiota. Sopimuksen hengessä lainsäädännöllä pyritään puuttumaan toimintaan, joka vaarantaa lapsen kehitystä, ja lapsen käyttäminen rikoksen välikappaleena on katsottu tällaiseksi vaarantavaksi toiminnaksi. Koska lapsen katsotaan olevan henkisesti kypsytydeltään vielä kehitysvaiheessa, tämä on erityisen altis ulkopuoliselle vaikuttamiselle, mikä puolestaan oikeuttaa sen, että lapsen hyväksikäyttöä rikollisuudessa kohdellaan ankarammin verrattuna muihin rikosvastuusta vapaisiin henkilöryhmiin.¹⁴

Lain esitöissä on nimenomaisesti mainittu hyväksikäytön rikollisessa toiminnassa kattavan ihmiskaupparikoksen tarkoituselementin ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina.¹⁵ Kaikki hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa ei kuitenkaan ole ihmiskauppaa. Myös tekotapavaatimuksen tulee täytyä, mikä riittää täyttämään ihmiskaupan rikostunnusmerkistön hyväksikäytön kohdistuessa alle 18-vuotiaaseen. Hyväksikäytön uhrin ollessa alle 15-vuotias rajanveto tämän vaatimuksen täyttymisestä on keskeistä.

2.3 Säännösten välinen suhde

Tarkasteltaessa RL 25:3 ja RL 17:1b kriminalisointeja yhdessä tai rinnakkain tulee turvautua rikosoikeudelliseen laintulkintaan. Lakiteksti kuvaa konkreettisten tekojen sijaan tekotyyppejä, mikä pohjimmiltaan synnyttää tarpeen laintulkinnalle.¹⁶ Lähestyttäessä

¹³ HE 219/2024 vp, s. 20.

¹⁴ HE 219/2024 vp, s. 17.

¹⁵ HE 103/2014 vp, s. 25.

¹⁶ Korkka-Knuts 2020, s. 41–43.

kysymystä suojeleobjektin eli oikeushyvän arvioinnin näkökulmasta, keskeiseksi nousee, mitä arvoa tai etua kukin rangaistussäännös on säädetty suojaamaan.¹⁷ Tuomioistuimen on arvioitava, kattavatko yhden rikoksen tunnusmerkistö ja siitä säädetty rangaistus kaikki ne vahingot ja moitittavuuden, jotka tekoon liittyvät, vai jääkö jokin osa teon vääryydestä huomioimatta, jos sovelletaan vain yhtä säännöstä.¹⁸ Kun teolla loukataan useita suojeltavia oikeushyviä, tekijä voidaan tuomita useammasta rikoksesta.¹⁹ Näin ollen RL 17:1b tunnusmerkistön täyttyminen ei sulje pois mahdollisuutta, että teko voidaan rangaista myös RL 25:3 mukaisena ihmiskauppana.

Ihmiskauppasääntelyssä painopisteenä on uhri ja tämän vapauden suojeleminen. Uuden RL 17:1b:n suojeleobjektin arviointi ei ole yhtä suoraviivaista, mutta lain esitöissä kuitenkin tuodaan esille lapsiin kohdistuva erityinen suojan tarve sekä YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, joka edellyttää sopimusvaltioilta suojelemaan lasta tämän hyvinvointia uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta.²⁰ Toisaalta HE 5/2026 vp:ssä todetaan RL 17 luvun tunnusmerkistöjen suojeleobjektin olevan yleinen järjestys.²¹ RL 17:1b:n suojeleobjektina voidaan nähdä yleisen järjestyksen ohella myös lapsen etu, hyvinvointi ja turvallinen kehitys. Vaikka kokonaisuudessaan kummankin säännöksen tavoitteena on puuttua lapsiin kohdistuvaan hyväksikäyttöön, on niiden lainsäädännön taustalla kuitenkin eri suojeleobjektit. Kun lainsäädännön tarkoitusperät ja sen myötä soveltaminen poikkeavat toisistaan, on rikosnimikkeen valinnalla tässä tapauksessa väistämättä vaikutusta lapsen oikeudelliseen asemaan.

Ihmiskauppa on usein prosessinomainen ja vaiheittainen ilmiö. Suostumukselta vaikuttava käyttäytyminen voi mahdollistaa asteittain sen, että uhrin tosiasiallinen toimintakyky kapenee vähitellen hyväksikäytösuhteen edetessä.²² Tässä yhteydessä Korkmanin pakottavaa kontrollia koskeva analyysi tarkentaa ilmiötä. Ihmiskaupassa käytetään usein hienovaraisia ja suurelta osin psykologisia keinoja uhrien hallitsemiseksi ja manipuloinniseksi, ja pakottava

¹⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 628.

¹⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 624–625.

¹⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 410. Esimerkiksi jos A ampuu B:n kadulla, loukkaa hän uhrin hengen lisäksi muiden paikalla olevien turvallisuutta. Näin A voidaan tuomita tapon lisäksi vaaran aiheuttamisesta, koska teko kohdistuu useisiin oikeushyviin.

²⁰ HE 219/2024 vp, s. 17.

²¹ HE 5/2026 s. 47.

²² Kervinen – Ollus 2019, s. 17.

kontrolli on luonteeltaan jatkuva prosessi, ei yksittäinen teko.²³ Näin ollen rikolliseen toimintaan pakottamisen tarkoitus ei käytännössä realisoidu yksittäisenä pakottamisaktina, vaan rakentuu kontrollin, riippuvuuden ja painostuksen kumuloitumisesta. Tutkinnassaan viranomaiset saattavat nähdä teon yksittäisenä aktina, vaikka se todellisuudessa olisikin osa laajempaa prosessimaista ihmiskauppakokonaisuutta. On oleellista rikosprosessin kaikissa vaiheissa kiinnittää huomiota siihen, ettei ihmiskauppakriminalisointi jää niin sanotusti esimerkiksi tutkinnan kannalta helpomman vaihtoehdon jalkoihin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa koskevan selvityksen mukaan tuomio- ja tulkintalinjoissa on havaittavissa epäyhtenäisyyttä, ja lapsiuhrien haavoittuvuuden tunnistamista tulisi vahvistaa rikosprosessissa.²⁴ Lisäksi Valtioneuvoston Parhaat käytännöt -selvitys nostaa esiin, että tunnistamista tulisi tehostaa erityisesti tilanteissa, joissa lapsen tai nuoren arvioidaan joutuneen hyväksikäyttörikoksen kohteeksi. Kyse on juuri niistä rajatapauksista, joissa ilmiö helposti luokitellaan toisen rikosnimikkeen alle tai se jää kokonaan tunnistamatta.²⁵

²³ Korkman 2023, s. 1.

²⁴ Valovirta – Kainulainen 2024, s. 70.

²⁵ Pihlaja 2024, s. 29–31 ja 52.

3 Lapsen tahdonmuodostus ja hyväksikäyttö

3.1 Psykologinen kontrolli näkymättömänä vallankäyttönä

Psykologisella kontrollilla viitataan käyttäytymiseen, jonka kautta sen kohteena oleva henkilö saadaan riippuvaiseen tai alisteiseen asemaan toiseen henkilöön nähden. Psykologinen kontrolli on luonteeltaan näkymätöntä vallankäyttöä, minkä vuoksi sitä on vaikea havaita ulkopuolisen silmin. Ihmiskauppatapauksissa tyypillisesti käytetään hyväksi uhrin turvatonta tai haavoittuvaista asemaa, jota psykologisen kontrollin keinoin syvennetään entisestään. Psykologisen kontrollin keinoina käytetään manipulointia, alistamista, uhkailua ja eristämistä. Psykologisen kontrollin johdosta uhrin mahdollisuudet itsenäiseen tahdonmuodostukseen voivat rajoittua.²⁶

Kielteisillä psykologisen kontrollin vuorovaikutuskeinoilla, kuten uhkailulla, alistamisella ja syyllistämällä, saadaan aikaan pelon ilmapiiri, joka vaikuttaa rajoittavasti uhrin itsenäiseen tahdonmuodostukseen. Uhria saatetaan eristää muilta kontakteilta, minkä myötä uhrin riippuvaisuus hyväksikäyttäjistä korostuu. Ihmiskauppatapaus voi kuitenkin saada alkunsa myös sellaisista lähtökohdista, joissa hyväksikäyttäjä näyttäytyy uhrille tämän ystävänä, kumppanina tai vastaavanlaisena roolimallina. Tällaisen positiivisen vuorovaikutuksen keinoin uhrille voidaan luoda turvalliselta tuntuva ympäristö, vaikka kyseinen ympäristö objektiiviselta kannalta onkin uhrille haitaksi. Ainoastaan kielteisten vuorovaikutuskeinojen käyttämisen sijasta uhria saatetaan kontrolloida jopa tehokkaammin silloin, kun vuorovaikutuskeinot ovat yhdistelmä sekä myönteisiä että kielteisiä keinoja. Uhrin ja hyväksikäyttäjän suhde on monimutkainen, eikä uhri itsekään helpolla tunnista olevansa psykologisen kontrollin kohteena.²⁷

Ihmiskaupan tunnusmerkistössä on eräiksi keinoiksi määritelty toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö sekä painostaminen, joita tarkastelemamme psykologinen kontrolli osaltaan toteuttaa. Rikosoikeudelliselta näkökulmalta on siis keskeistä huomioda, että ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö voi täytyä myös ilman fyysistä vaikuttamista.²⁸ Olennaista lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan kontekstissa on se, ettei keinoa edellytetä

²⁶ Korkman 2023, s. 1, Pihlaja 2024, s. 10–11.

²⁷ Korkman 2024, s. 28–29, Pihlaja 2024, s. 10–11.

²⁸ Hannonen 2021, s. 30–31, Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 72.

ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiseksi. Psykologisella kontrollilla on kuitenkin merkitystä lapsiin kohdistuvassa ihmiskaupassa, sillä kontrolli voi vaikuttaa syvällä heidän toimijuudessaan.

3.2 Suostumuksen merkityksettömyys lapsen hyväksikäytössä

Lapsiin kohdistuvassa ihmiskaupassa autonomian ja suojelun välinen normatiivinen jännite liittyy siihen, miten lapsen toimijuus suhteutetaan hänen erityiseen suojelutarpeeseensa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (CRC art. 3). Samanaikaisesti 12 artikla turvaa lapsen oikeuden tulla kuulluksi (CRC art. 12). Lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että näitä artikloja on tulkittava yhdessä. Kuuleminen ei syrjäytä suojelua, eikä lapsen ilmaisema tahto yksin ratkaise arviointia.²⁹ Tämä peruslähtökohta joutuu koetukselle ihmiskauppatilanteissa, erityisesti rikolliseen toimintaan pakottamisen kontekstissa. Mikäli lapsen osallistumista rikolliseen toimintaan tarkastellaan ensisijaisesti yksilöllisen valinnan näkökulmasta, vaarana on, että lapsen haavoittuva asema ja hyväksikäytön rakenteellinen luonne jäävät arvioinnissa toissijaisiksi. Lapsioikeudellisesta näkökulmasta keskeinen kysymys ei kuitenkaan ole pelkästään se, onko lapsi ilmaissut tahtonsa, vaan se, onko hänen toimintaympäristönsä ja tosiasiallinen toimintakykynsä mahdollistanut aidon, suojattavan autonomian.³⁰

Suomessa kysymystä siitä, poistaako uhrin suostumus teon oikeudenvastaisuuden, säännellään lainsäädännön sijaan oikeuskirjallisuuden luoman suostumusopin keinoin.³¹ Suostumusopissa suostumuksen oikeudellinen merkitys on jaettu kahteen ulottuvuuteen: pohditaan sitä, poistaako suostumus teon oikeudenvastaisuuden, kun taas toisaalta sitä, vaikuttaako suostumus teon tunnusmerkistön täyttymiseen. Ihmiskaupparikosten osalta merkitystä on ensiksi mainitulla ulottuvuudella. Tämän on todettu johtuvan kansainvälisistä sopimuksista, joissa säädetään, ettei ihmiskaupan uhrin suostumuksella ole merkitystä.³² Esimerkiksi Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjassa on 3 artiklan b kohdassa todettu, että ihmiskaupan uhrin suostumuksella a kohdassa tarkoitettuun hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, jos suostumuksen saamiseksi on käytetty jotakin a kohdassa mainittua keinoa.

²⁹ CRC/GC No 12, s. 15–18.

³⁰ CRC/GC No 12, s. 18.

³¹ HE 103/2014 vp, s. 15.

³² HE 103/2014 vp, s. 15.

Tämän lisäksi EU:n ihmiskauppadirektiivin 2 artiklan 4 kohdassa todetaan, ettei ihmiskaupan uhrin suostumuksella hyväksikäyttöön ole merkitystä, mikäli suostumuksen saamiseksi on käytetty kyseisen artiklan 1 kohdassa mainittua keinoa. Molemmissa asiakirjoissa mainitut keinot ovat samat kuin RL:n 25 luvun 3 §:n 1 momentissa olevat keinot.

Palermion yleissopimuksen lisäpöytäkirjan 3 artiklan c kohdassa on kuitenkin erikseen todettu lasten suhteen, että lapsen värväys, kuljetus, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen hyväksikäyttötarkoituksessa katsotaan ihmiskaupaksi, vaikka siihen ei liittyisi mitään 3 artiklan a kohdassa mainittua keinoa. Tämän lisäksi ihmiskauppadirektiivin 2 artiklan 5 kohdassa on todettu, että kun kyseisen artiklan 1 kohdassa tarkoitettu teko kohdistuu lapseen, se katsotaan ihmiskaupaksi, vaikka 1 kohdassa määriteltyjä keinoja ei olisi käytetty. Kun molemmissa asiakirjoissa suostumuksen merkityksettömyys on yhdistetty keinojen käyttämiseen, luo se eräänlaisen lainsäädännöllisen tyhjiön lasten suostumuksen suhteen. Tähän onkin kiinnitetty huomiota niin hallituksen esityksissä kuin myös oikeuskirjallisuudessa.³³

On ajateltu, ettei lapsen antamasta suostumuksesta ole erillistä kohtaa siksi, että kansainvälisessä sääntelyssä alaikäisen ei voida katsoa pätevästi suostuvan ihmiskaupan kohteeksi. Tässä kontekstissa on nostettu esiin se näkökohta, ettei Suomessa rikoslain kannalta alaikäisen antama suostumus ole aina merkityksetön.³⁴ Tämän vuoksi on erikseen pohdittu sitä, voiko lapsi antaa pätevän suostumuksen ihmiskaupparikokseen. Tällöin otettiin vertailuun lapsen antaman suostumuksen merkitys ja loukatun edun arvo. Hallituksen esityksessä pidettiin selvänä, ettei lapsi voi antaa suostumustaan esimerkiksi orjuuteen, pakkotyöhön, ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin tai elimien tai kudosten poistamiseen. Toisaalta suostumusta seksuaaliseen hyväksikäyttöön pidettiin heti tulkinnanvaraisempana. Lopulta hallituksen esityksessä päädyttiin kuitenkin siihen, ettei alaikäisen antamaa suostumusta voi pitää pätevänä ihmiskaupparikoksissa, sillä jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella lapseen kohdistuu erityinen suojan tarve, joka on aikuiseen kohdistuvaa suojaa kattavampi.³⁵

³³ Ks. esim. HE 34/2004 vp, s. 100, HE 103/2014 vp, s. 15–16, Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 165–166.

³⁴ HE 34/2004 vp, s. 100.

³⁵ HE 34/2004 vp, s. 100.

Vaikka teoriassa alaikäisen suostumukselle ei tulisi antaa painoarvoa ihmiskaupparikoksissa, on todellisuuden kuitenkin todettu olevan toinen.³⁶ Tuomioistuinkäytännössä on nähty eroja siinä, kuinka paljon painoarvoa alaikäisen suostumukselle on annettu tai ylipäättään mikä suostumuksen oikeudellinen merkitys on.³⁷ Useimmat Valovirran ja Kainulaisen tutkimuksessa esille nostetuista tapauksista koskivat alaikäisen seksuaalista hyväksikäyttöä. Esimerkiksi muutamassa tapauksessa tuomioistuin totesi, että nyt prostituoituna toimivan lapsen aiempi kokemus kaupallistetusta seksuaaliväkivallasta osoitti lapsen omaa halua toimia.³⁸

Vaikka useimmat tutkimuksessa tarkastellut tapaukset liittyivät lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, voidaan tutkimuksessa esiin tuotujen seikkojen merkitystä pohtia myös sellaisissa tapauksissa, jotka koskevat alaikäisen hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa. Tältä kannalta nousee kysymys siitä, arvioisiko tuomioistuin samalla tavalla tilannetta, jossa alaikäinen joutuu uudelleen hyväksikäytetyksi rikollisessa toiminnassa. Tällaisessa tilanteessa huoli alaikäisten suojelemisesta on noussut esille juuri siksi, että tutkimustiedon ja ammattilaisten kokemusten perusteella voidaan todeta aiempien hyväksikäyttökokemusten lisäävän lasten riskiä joutua hyväksikäytön kohteeksi.³⁹

3.3 Haavoittuvuuden hyödyntäminen lapsen toimijuuden rajoittajana

Psykologinen kontrolli on prosessimaista ja hienovaraista, minkä vuoksi näennäisen suostumuksen taustalla voi olla merkittävästi rajoittunut tahdonmuodostus. Lasten kognitiivinen kehitys on vielä kesken, mikä jo itsessään asettaa heidät haavoittuvaan asemaan. Lapsiin kohdistuu paljon vaikutusvaltaa aikuisten suunnalta, ja siten aikuiset voivat merkittävästi vaikuttaa siihen, miten lapsi kokee ympäristönsä ja olosuhteensa. Lapset ovat erityisen suggestioalttiita suhteessa läheisiin aikuisiin, joihin heillä on riippuvuussuhde. Tahdonmuodostuksen tulkintaa hankaloittaa se, että lapsi saattaa itsekin kokea toimivansa omasta tahdostaan, vaikka tosiasiassa tämän tahdonmuodostusta on hyväksikäyttäjän toimesta ohjailtu ja rajoitettu.⁴⁰

³⁶ Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 72, Valovirta – Kainulainen 2024, s. 47.

³⁷ Valovirta – Kainulainen 2024, s. 47. Tässä tutkimuksessa aineistona käytettiin vuosina 2012–2024 annettuja käräjä- ja hovioikeuden tuomioita, joissa syytteen mukaan ihmiskaupparikos oli kohdistunut alaikäiseen. Tuomioita ei ollut sen tarkemmin kuitenkaan nimetty tai yksilöity.

³⁸ Valovirta – Kainulainen 2024, s. 49 ja s. 63.

³⁹ Pihlaja 2024, s. 19, Smolenski – Ingerman 2017, s. 98, Valovirta – Kainulainen 2024, s. 63.

⁴⁰ Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 148, Korkman 2024, s. 9–10, Valovirta – Kainulainen 2024, s. 45.

Henkilöstä tulee alttiimpi ihmiskaupan uhriksi joutumiselle, kun taustalla on jo aiempaa haavoittuneisuutta. Ihmiskaupan uhriksi joutuva lapsi on usein vaikeassa elämäntilanteessa, johon voi liittyä turvattomuutta, luotettavan aikuisen puutetta, asunnottomuutta, päihderiippuvuutta, mielenterveysongelmia, syrjäytymisvaaraa tai näihin rinnastettavia tekijöitä. Ihmiskaupassa tyypillisesti käytetään hyväksi juuri tällaisia riskitekijöitä, ja onkin olennaista tunnistaa tällaiset tahdonmuodostukseen mahdollisesti vaikuttaneet seikat. Vaikka näennäisesti uhrilla vaikuttaisi olleen mahdollisuus irtaantua hyväksikäyttötilanteesta, uhri on saatettu psykologisen kontrollin keinoin saada uskomaan, että tilanteeseen jääminen on ainoa vaihtoehto.⁴¹

Erityisesti nuorten tapauksissa on tyypillistä, että uhri kokee olevansa tasavertaisessa asemassa hyväksikäyttäjäänsä nähden, jos uhri on itse saanut tilanteen myötä henkilökohtaista hyötyä. Nuoret saattavat ikäluokalleen tyypillisesti hakea hyväksyntää ja kokea toimintansa myötä pääsevän osaksi yhteisöä. Yhä useammin hyväksikäyttäjä on vain hieman uhriaan vanhempi, mikä entisestään korostaa uhrin vääristynyttä kuvaa tasavertaisuudesta.⁴² Lisäksi itsensä syyllistäminen ja häpeä saattavat johtaa siihen, ettei uhri kykene irtaantumiseen hyväksikäyttötilanteesta. Uhri saattaa muodostaa kiintymyssuhteen hyväksikäyttäjäänsä, perustaen traumasiteeksi kutsutun emotionaalisen siteen, jonka myötä aiemman kaltainen hyväksikäyttö toistuu.⁴³

Tuomioistuinkäytännössä alaikäisen toimijuuden korostaminen on osassa tuomioita johtanut siihen, että alaikäisen on katsottu itse voivan kieltäytyä hyväksikäyttäjän tahdosta tai voivan muuten vastustaa sitä, välttämällä hyväksikäytetyksi tulemisen.⁴⁴ Esimerkiksi eräässä tapauksessa tuomioistuin oli todennut, ettei kyse ollut ihmiskaupasta, vaan alaikäinen myi seksiä vapaaehtoisesti, sillä lapsi oli itse ollut yhteydessä vastaajaan ja päättänyt hänen kanssaan seksipalvelujen tarjoamisesta.⁴⁵ Kun vastaavasti lapsen ja hyväksikäyttäjän välistä vallan epätasapainoa arvioidaan rikollisessa toiminnassa hyväksikäytön kontekstissa, on syytä nostaa esille yleistynyt trendi, jossa rikolliseen toimintaan rekrytoiva henkilö on uhriaan vain muutaman vuoden vanhempi.⁴⁶ Tästä näkökulmasta lapsen ja nuoren rekrytoijan välille ei

⁴¹ Viuhko 2019, s. 206.

⁴² Diakonissalaitos 2025, s. 2–3, Korkman 2024, s. 25.

⁴³ Korkman 2024, s. 25 ja 30.

⁴⁴ Valovirta – Kainulainen 2024, s. 49.

⁴⁵ Koivukari – Korkka-Knuts – Mahmood – Melander 2022, s. 169.

⁴⁶ Helsingin poliisilaitos 2025.

muodostu yhtä merkittävää valtaepätasapainoa kuin lapsen ja aikuisen välille. Tämän vuoksi saatettaisiin katsoa, että lapsella on todellisuudessa ollut vielä suurempi mahdollisuus kieltäytyä rikollisesta toiminnasta vähäisemmän ikäeron vuoksi. Toisaalta voidaan myös argumentoida, että lapsi oli itse halunnut päästä jäseneksi rikollisverkostoon ja näin ollen osaksi rikollista toimintaa. Edellä esitetyistä tapauksista huolimatta on silti myös tapauksia, joissa alaikäisen erityisen suojelun tarvetta on haluttu korostaa. Esimerkiksi eräässä tuomiossa arvioitiin, että vaikka lapsi olisikin ensin ottanut yhteyttä aikuiseen ja osoittanut kiinnostusta, on tosiasiassa aikuinen aina vastuussa siitä, syyllistyykö hän ihmiskaupparikokseen.⁴⁷

⁴⁷ Valovirta – Kainulainen 2024, s. 49.

4 Rikosnimikkeen vaikutukset lapsen oikeudelliseen asemaan

4.1 Lapsen asema rikoksessa – välikappale vai uhri?

Keskeinen ero ihmiskauppasäännöksen ja RL 17:1b §:n välillä on se oikeudellinen asema, joka lapselle rikosnimikkeen valinnan myötä asettuu. Kun tapaus tunnistetaan ihmiskaupaksi ja siten tunnistetaan lapsen uhriasema, lapsi pääsee osaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. RL 17:1b §:n pohjana on välillinen tekeminen, jossa lapsi nähdään rikoksen välikappaleena. Kun rikosnimikkeenä on RL 17:1b §:n mukainen alle rikosvastuukäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen, ei lapselle synny vastaavaa uhriasemaa.⁴⁸ Jos lapsen uhriksi joutumista ei lainkaan prosessin aikana tunnisteta, hän jää paitsi siitä avusta ja tuesta, joka lapsiuhriille väistämättä kuuluu. Tämä on ongelmallista ensinnäkin lapsen oikeudellisen aseman ja lapsen kehityksen kannalta. Keskeistä on myös rikollisuuden torjunnan näkökulma: ilman tukea lapsi voi jäädä hyväksikäyttökierteeseen, minkä vuoksi uhriaseman tunnistamatta jääminen merkitsee myös heikompia mahdollisuuksia ehkäistä ja torjua rikollisuutta.⁴⁹

Pohjoismaissa ihmiskaupan näyttökynnyksen on katsottu olevan korkealla. Tämä koskee myös tapauksia, joissa osallisina on lapsia, jolloin esimerkiksi lapsen rekrytoinnin ja hyväksikäyttötarkoituksen pitäisi jo itsessään täyttää ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö.⁵⁰ Huomion arvoista on, että Ruotsissa lapsen käyttäminen rikollisessa toiminnassa on kriminalisoitu, ja säännös on samankaltainen Suomen RL 17:1b §:n kanssa. Ruotsissa on säännöksen voimaantulon myötä havaittu, että rikoksen matala näyttökynnys ja yksinkertaisempi oikeusprosessi ovat johtaneet yli kahteenkymmeneen tuomioon. Joissakin näissä tapauksissa on kuitenkin havaittu myös ihmiskaupan piirteitä. Voidaankin pohtia, luoko tämän kaltainen säännös myös Suomessa tilanteen, jossa RL 17:1b § sivuttaa ihmiskaupan rikosnimikettä valittaessa, vaikka tapauksessa voisikin olla tosiasiaa kyse ihmiskaupasta.⁵¹

Pohjoismaisten asiantuntijoiden kritiikin mukaan Ruotsin säännöksestä puuttuu ihmiskaupan näkökulmaa: rikoksessa uhrina vaikuttaa olevan lapsen sijaan valtio. Säännös vaikuttaa

⁴⁸ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 89.

⁴⁹ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 80.

⁵⁰ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 61.

⁵¹ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 89.

sinänsä lupaavalta, mutta nämä puutteet uhrinäkökulman huomioinnissa koetaan ongelmallisena.⁵² Vastaavasti Suomen RL 17:1b § näkee lapsen rikoksessa välikappaleena, eräänlaisena rikoksen työkaluna, mikä on omiaan häivyttämään lapsen uhriasemaa. Näin ollen vastaavaa kritiikkiä uhrinäkökulman puutteesta voidaan kohdistaa myös suomalaiseen säännökseen. Nousee kysymys siitä, päädytäänkö Ruotsin tapaan Suomessakin useammin valitsemaan rikosnimikkeeksi ihmiskaupan sijaan alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen silloinkin, kun tapauksessa on piirteitä ihmiskaupasta. Tämä herättää huolta lapsen oikeudellisesta asemasta ja mahdollisesta lapsen oikeuksien toteutumisen rajoittumisesta.

4.2 Kaksoisuhriutuminen ja rankaisemattomuusperiaate

Lasten hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa on erityisen vaikeasti tunnistettavissa oleva ihmiskaupan muoto. Vaikka kyseessä on merkittävästi yleistynyt ilmiö, jää lapsen uhriasema kuitenkin usein tunnistamatta, johtaen lapsen kohteluun uhrin sijasta rikosentekijänä. Kun tosiasiassa uhriksi joutuneen lapsen katsotaan olevan tekijän asemassa, tämä ei pääse tarvitsemansa avun ja tuen piiriin ja siten rikollisuuden kierre pääsee jatkumaan. Ilmiöstä käytetään termiä *double victimisation*, ns. kaksoisuhriutuminen: ensin lapsi joutuu hyväksikäyttäjänsä uhriksi, ja toiseksi lapsi joutuu rikosoikeudellisen järjestelmän uhriksi, kun lapsen uhriasemaa rikoksessa ei tunnisteta. Oikeusjärjestelmän ja viranomaistoiminnan puutteet olennaisesti vaarantavat lapsen oikeudellisen aseman.⁵³

Useat kansainväliset oikeudelliset instrumentit puoltavat rankaisemattomuusperiaatteen merkityksellisyyttä ihmiskauppatapausten oikeudellisessa arvioinnissa. Taustalla vaikuttaa ymmärrys siitä, että lapsen kehitystaso asettaa hänet heikompaan asemaan suhteessa aikuisiin, eikä lapselta voida odottaa samankaltaista kykyä välttää hyväksikäyttöä.⁵⁴ Muun muassa Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (2005) sekä EU:n ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU) sisältävät viittauksia laittomiin tekoihin, joihin ryhtyminen on suoraa seurausta ihmiskaupan uhriksi joutumiselle.⁵⁵ Lisäksi kansainväliset tahot, kuten UNICEF, ovat painottaneet rankaisemattomuusperiaatteen etusijaa riippumatta lapsen roolista rikoksessa, korostaen tärkeyttä kohdella lapsia ensisijaisesti huolenpitoa

⁵² Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 81.

⁵³ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 81.

⁵⁴ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 83.

⁵⁵ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 84.

tarvitsevina uhreina. Valtaosa EU:n jäsenvaltioista kuitenkin soveltaa rankaisemattomuusperiaatetta korostaen rikosten rangaistavuutta, jättäen taka-alalle muut ihmiskauppatapauksesta sen uhrille koituvat seuraukset.⁵⁶

Mahdollisuudet soveltaa rankaisemattomuusperiaatetta ovat suoraan riippuvaisia viranomaisten kyvystä tunnistaa ihmiskauppaa. Tunnistusmekanismien on kuitenkin havaittu olevan erityisen tehottomia tunnistamaan uhreja, joita käytetään hyväksi rikollisessa toiminnassa. Viranomaisten toimintalinjojen painopistettä olisi mahdollista siirtää yhä enemmän yksilöiden tasolle siten, että rikolliseen toimintaan osallistuneen lapsen tausta ja olosuhteet tutkittaisiin tarkemmin. Ihmiskauppakontekstissa tämä tarjoaa paremmat mahdollisuudet nähdä lapsen asema mahdollisena uhrina. Kun lapsi on osallisena rikollisessa toiminnassa, tulee viranomaistoiminnassa korostaa lapsen etua ja oikeuksia sekä varmistaa lapselle asiaankuuluva tuki ja oikeusapu.⁵⁷

4.3 Lapsen etu ja valtion suojeluvelvollisuus

Lapsioikeudessa autonomiaa ei ymmärretä täysimääräisenä itsemääräämisoikeutena, vaan asteittain kehittyvänä toimijuutena, joka vahvistuu lapsen iän ja kehitystason myötä. Lapsen oikeudellinen asema rakentuu samanaikaisesti kahdesta peruslähtökohdasta: lapsen erityisestä suojelutarpeesta sekä lapsen oikeudesta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon (CRC, art. 12).⁵⁸ Tämä kaksoisrakenne erottaa lapsioikeudellisen autonomiakäsityksen aikuisten autonomiasta ja on keskeinen myös lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa arvioitaessa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä, on oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa, ja nämä näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (CRC art. 12).⁵⁹ Suomalaisessa lainsäädännössä lapsen oikeudellinen autonomia konkretisoituu erityisesti kuulemista ja mielipiteen selvittämistä koskevissa säännöksissä, joissa autonomia ymmärretään osallisuutena ja vaikutusmahdollisuutena, ei täytenä päätösvallan siirtymisenä lapselle.

⁵⁶ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 84–85.

⁵⁷ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 84–86.

⁵⁸ CRC/GC No 12, s. 20.

⁵⁹ CRC/GC No 12, s. 17.

Ihmiskaupan ja muun vakavan hyväksikäytön kontekstissa merkityksellisempi arviointitaso on lapsen tosiasiallinen toimintakyky. Tosiasiallinen toimintakyky viittaa lapsen kykyyn ymmärtää tilanteen luonne, siihen liittyvät riskit ja seuraukset sekä tehdä päätöksiä ilman ulkopuolista painostusta ja manipulointia. Tämä toimintakyky voi kaventua olennaisesti hyväksikäyttötilanteissa, vaikka lapsi ulkoisesti näyttäytyisi aktiivisena toimijana.⁶⁰

Lapsioikeudellinen autonomiakäsitys edellyttääkin, että lapsen ilmaisemaa tahtoa arvioidaan aina suhteessa hänen ikäänsä, kehitystasoonsa ja toimintaympäristöönsä.⁶¹ Rikosprosessissa käsittelyn pääkohteena ei niinkään ole lapsen etua koskeva päätöksenteko, sillä lapsen etu ei ole ratkaisukriteeri syyksi lukemisessa.⁶² Tästä huolimatta lapsen etu on aina otettava huomioon kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa sekä kaikissa rikosprosessin vaiheissa esitutkinnasta alkaen.⁶³ Tämä puoltaa näkemystä siitä, että lapsen etu sekä yleisemmin lapsioikeus on otettava huomioon myös rikosprosessissa. Tässä on kuitenkin havaittu erilaisia käytännön ongelmia.

Kuten aiemmin on todettu, lapsioikeudessa jännite syntyy lapsen suojelun ja osallistumisoikeuden välille, ja erityisesti lasten suojelun riittämättömyyteen on jo osittain havahduttu. Pihlajan tutkimuksen mukaan niin sanotusta vasikoimisesta kieltäytyminen on nykyään hyvin yleistä lasten ja nuorten keskuudessa. Ilmiön syyksi on tunnistettu lasten ja nuorten pelko mahdollisista kustotoimenpiteistä. Pihlajan mukaan on tosiasia, ettei tehokkaita keinoja lapsen suojeluun mahdollisilta kustotoimenpiteiltä juurikaan ole. Ilmiö on seurausta laajemmasta rakenteellisesta ongelmasta.⁶⁴

Myös luottamuksen kasvattaminen viranomaisten ja nuorten välillä nähdään merkityksellisenä. Eräänä keinona tähän on nähty se, että nuorelle kerrotaan, miksi häntä kuullaan ja mitä merkitystä nuorelle on tapahtumien totuudenmukaisesta kertomisesta. Tämän on arvioitu osoittavan lapselle, että hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita ja häntä todella halutaan auttaa.⁶⁵ Edellä mainittu lähestymistapa kuulemiseen ei ole kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, vaan yleensä onkin katsottu lapsen edun ja suojelun vaativan sen, ettei lapselle kerrota kuulustelun syytä. Tämän on kuitenkin kritisoitu rajoittavan lapsen

⁶⁰ Kervinen – Ollus 2019, s. 17.

⁶¹ CRC/GC No 12, s. 20.

⁶² Hirvelä 1997, s. 1053.

⁶³ Silvennoinen 2020, s. 199.

⁶⁴ Jokinen – Bäckström – Relander – Ollus – Kenttälä – Bäckström 2026, s. 59.

⁶⁵ Pihlaja 2025, s. 404.

osallistumisoikeutta ja siten lapsen perus- ja ihmisoikeuksia. Kritiikki kohdistuu varsinkin siihen seikkaan, että lasta koskee totuusvelvollisuus, vaikka lapsi ei olisi tietoinen totuuden tosiasiallisesta merkityksestä tapaukseen liittyen.⁶⁶ Kuulemisen syyn kertominen lapselle voidaankin nähdä lapsioikeuden kannalta edistyksellisenä askeleena.

⁶⁶ Silvennoinen 2020, s. 343.

5 Johtopäätökset

Lasten hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa on merkittävästi yleistymässä, ja rikollisverkostojen toimintatapojen voidaan tässä kontekstissa nähdä olevan muutoksessa.⁶⁷ Alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikoksen tekovälineenä on erikseen kriminalisoitu keväällä 2025. Lainsäädännön tarkoituksena on välillistä tekemistä koskevan opin vahvistaminen ja tehokkaampi puuttuminen lasten hyväksikäyttöön rikollisessa toiminnassa.

Ihmiskauppatapauksen tunnistamisen haasteet ovat edelleen valitettavan yleisiä, ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan arvioinnissa voidaan tunnistaa ilmenevän suojeluvajetta. Erityisesti puutteet viranomaisten toiminnassa ja viranomaistoiminnan yhtenäisyydessä aiheuttavat tapausten ihmiskauppapiirteiden jäämistä näkymättömiin. Uuden rikoslain 17 luvun 1b § tarjoaa yksinkertaisemman mahdollisuuden tuomita lapsen hyväksikäytössä rikollisessa toiminnassa. Uuden RL 17:1b §:n ja ihmiskauppasäännöksen välillä voi myös vallita ideaalikonkurenssi. Samaan tekoon on mahdollista soveltaa molempia säännöksiä, mutta käytännössä tämä kuitenkin saattaa jäädä tekemättä, vaikka molempien säännösten samanaikainen soveltaminen olisi perusteltua. RL 17:1b § näkee lapsen rikoksen välikappaleena, minkä myötä lapsen uhriasema tuntuu jäävän toissijaiseksi.

Tutkielman perusteella keskeinen kehittämistarve ei näyttäydy ensisijaisesti lainsäädännön puutteena, vaan enemmänkin heikkouksina tunnistamistoimenpiteissä ja siten lapsen oikeudellisen aseman turvaamisessa. Psykologinen kontrolli on usein vahvasti läsnä lapsen hyväksikäytössä rikollisessa toiminnassa, mutta kontrollin näkymätön luonne on omiaan vaikeuttamaan ihmiskauppaluonteen tunnistamista. Valtion suojeluvelvollisuus ei rajoitu pelkästään ihmiskaupan ja lapsen rikollisessa toiminnassa hyväksikäytön kriminalisointiin, vaan se edellyttää myös sellaisia rakenteita ja menettelyjä, joiden avulla hyväksikäyttöön viittaavat tilanteet voidaan tehokkaasti tunnistaa ja luokitella oikeiden rikosnimikkeiden alle. Tämä edellyttää erityisesti lapsen tilanteen kokonaisvaltaista arviointia tapauksissa, joissa lapsi on osallisena rikollisessa toiminnassa. Lapsiuhrien haavoittuvuuden tunnistamista olisi vahvistettava rikosprosessissa erityisesti niissä rajatapauksissa, joissa teko saattaa jäädä kokonaan tunnistamatta tai se luokitellaan toisen rikosnimikkeen alle.

⁶⁷ HE 219/2024 vp

Lapsen oikeusturvan toteutumisen kannalta on keskeistä, että hänen uhriasemansa tunnistetaan kokonaisuudessaan. Kun huomio kohdistuu ensisijaisesti lapsen näkyvään toimintaan, hyväksikäytön taustalla vaikuttavat vallan, riippuvuuden ja psykologisen kontrollin rakenteet voivat jäädä arvioinnissa tunnistamatta. Jos ihmiskauppasäännös jätetään soveltamatta tapaukseen, jossa tosiasialla on ihmiskaupan piirteitä, ei lapsi pääse ihmiskaupan uhreille suunnatun tuen piiriin. Kun lapsi jää ilman asianmukaisia tukitoimia, hän altistuu edelleen hyväksikäytölle ja saattaa jäädä osaksi rikollista toimintaa. Tämä ei ainoastaan ole omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä, vaan myös laajemmalla mittakaavalla viittaa puutteisiin ihmiskaupan ehkäisyn ja torjunnan suhteen.

Jotta lapsen oikeudellinen asema voidaan tehokkaasti turvata, on lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamismekanismia vahvistettava. Painopisteen tulee olla ihmiskauppatapauksen tunnistamisessa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, ja tämä edellyttää kattavampia toimenpiteitä lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjumisessa. Viranomaisyhteistyön vahvistaminen tehostaa tapausten tunnistamista. Lapsen haavoittuvuus edellyttää, että häntä suojellaan myös rikosprosessin aikana, jotta hän voi osallistua menettelyyn ja kertoa tapahtumista ilman pelkoa esimerkiksi kostotoimenpiteistä. Rikosprosessuaalisesti lapsen haavoittuva asema merkitsee viranomaisten velvollisuutta priorisoida lapsen aseman selvittäminen tilanteissa, joissa hyväksikäyttöön viittaavia seikkoja ilmenee. Samalla lapsioikeudellinen näkökulma ja lapsen edun periaate tulisi integroida rikosprosessiin johdonmukaisemmin sen kaikissa vaiheissa esitutkinnasta tuomioharkintaan.

Alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen on tarkoituksenmukainen kriminalisointi, jolla pyritään puuttumaan välilliseen tekemiseen ja turvaamaan yleistä järjestystä. Tutkielman myötä kuitenkin voidaan kuitenkin todeta, ettei RL 17:1b § yksinään turvaa riittävällä tavalla lapsen oikeudellista asemaa silloin, kun ihmiskaupan piirteet ovat tapauksessa läsnä. Tämän johdosta on noudatettava erityistä huolellisuutta, ettei RL 17:1b § sivuuta ihmiskauppasäännöstä tapauksissa, joissa lapseen kohdistuva hyväksikäyttö täyttää ihmiskaupan tunnusmerkit, jotta lapsen oikeudellinen asema voidaan turvata.